”Herstatt-risken” och det internationella banksystemet

Av Hans Bäckström
Verksam vid betalningssystemavdelningen på Sveriges riksbank.

Den snabba ökning av valutahandelns omsättning som skett under det senaste decenniet har inneburit att de kreditexponeringar som uppstår i samband med det avslutande momentet i en valutaaffär – betalning och leverans – vuxit kraftigt. Detta har blivit ett latent hot mot stabiliteten i det globala finansiella systemet. G 10:s centralbanker har nyligen publicerat en rapport där dessa risker analyseras och där riktlinjer dras upp för hur de kan hanteras av aktörerna.

Herstatt-banken stängs

Klockan halv fyra på eftermiddagen den 26 juni 1974 stängdes Bankhaus Herstatt av *Bundesaufsichtsamt für das Kreditwesen*, den tyska tillsynsmyndigheten, sedan banken befunnits insolvent. Innan stängningen hade bankens in- och utgående betalningar i tyska mark avvecklats[1], bland annat betalningar för de dollar som Herstatt-bankens amerikanska korrespondentbank skulle betala ut efter avvecklingen i det amerikanska CHIPS-systemet kl. 18.00 New York-tid. Men vid det laget var banken stängd, och några dollar kom inte att betalas ut. De motparter som hade dollar att fordra från Herstatt-banken åsamkades förluster och likviditetsproblem, vilket i sin tur ledde till besvärande störningar i det amerikanska CHIPS-systemet.

”Herstatt-risk”: den motpartsrisk som uppkommer då betalning av den ena valutan och leveransen av den andra inte sker samtidigt.

Denna incident myntade ”herstatt-risk” som namn på den motpartsrisk som uppkommer då betalningen av den ena valutan och leveransen av den andra inte sker samtidigt. Denna risk har materialiserats flera gånger sedan

[1] Avveckling (eng. settlement): Slutgiltig och oåterkallelig överföring av pengar eller värdepapper mellan aktörer i ett betalnings- respektive värdepapperssystem.

dess – senast i samband med kollapsen i Barings bank 1995. Tursamt nog har dock effekterna aldrig blivit förödande, främst beroende på att det, både när det gäller Herstatt-banken och Barings bank, handlat om relativt små institut på valutamarknaden.

"Herstatt-risken" är en risk som är specifik för valutamarknaden och de speciella egenheter som gäller för denna marknad. Det faktum att transaktionerna i de enskilda valutorna avvecklas i de nationella betalningsystemen där tidzonsskillnader mellan, exempelvis, Sverige och USA gör att "kron-ledet" inte avvecklas samtidigt som "dollar-ledet" är en sådan egenhet.

Att betalning och leverans inte sker samtidigt är mycket välbekant och något som uppträder i många ekonomiska sammanhang.

Men det grundläggande fenomenet – att betalning och leverans inte sker samtidigt – är å andra sidan mycket välbekant och något som uppträder i alla tänkbara ekonomiska sammanhang: ett sågverk som levererar virke till en möbelfabrik får normalt betalt först en tid efteråt, tidningsläsaren betalar sin prenumeration och får sedan successiva leveranser av sin tidning. I det första fallet löper leverantören en risk att möbelfabriken ställer i betalningarna innan fakturan betalts, i det andra fallet löper prenumeranten en risk att tidningen läggs ned innan prenumerationsperioden gått till ända.

I grunden är alltså denna risk något som alla företag och hushåll möter och hanterar dagligdags. Den väsentliga skillnaden mellan den finansiella och den reala delen av ekonomin är att ett utlösande av denna risk när en bank fallerar får mycket mer omfattande och snabbare effekter än när exempelvis ett industriföretag går i konkurs.

En betalningsinställelse av en större bank innebär risk för dominoeffekter som kan slå ut betalningssystemet.

För det första handlar det när det gäller banker nästan alltid om större – låt vara mer kortvariga – exponeringar, sett i relation till exempelvis det egna kapitalet. För det andra finns en hög grad av finansiellt ömsesidigt beroende mellan banker, till skillnad från företagen inom en industribransch. En betalningsinställelse av en större bank innebär därför en klar risk för dominoeffekter som kan slå ut betalningssystemet och den finansiella infrastrukturen i stort i ekonomin, såväl nationellt som globalt.

Växande exponeringar och ökade systemrisker

Mycket har hänt i de internationella finansiella systemen sedan 1974 då Herstattbanken fallerade. Idag finns en annan medvetenhet och kunskap i bankerna när

det gäller risker och riskhantering, liksom andra och bättre kontrollsystem. Inte minst den informationsteknologiska utvecklingen har härvidlag öppnat nya möjligheter. Ändå tycks "herstatt-risken" varit något av en "blind fläck" för bankerna.

Detta torde ha flera orsaker. En sådan kan vara att risken betraktats som "naturgiven" och omöjlig att påverka, eftersom den oftast setts som ett rent tidszonsproblem. Att ändra på det faktum att jorden är rund låter sig ju svårligen göras. Måhända har man också tänkt att om denna, för bankerna till synes opåverkbara, risk en dag skulle slå till kan effekterna bara tas om hand av centralbankerna eller andra statliga och mellanstatliga organ. Till detta kan läggas att de faktiska incidenterna hittills varit av förhållandevis blygsam omfattning och inträffat med glesa mellanrum. Detta har säkert bidragit till att frågan inte getts högsta prioritet.

Hanteringen av "herstatt-risken" nu i fokus.

De senaste åren har två saker inträffat som satt hanteringen av denna risk i fokus. *För det första* har omsättningen i den internationella valutahandeln vuxit snabbt – i april 1995 bedömdes den svara mot ett värde av 1 230 miljarder dollar per dag – med åtföljande ökning av riskexponeringen. *För det andra* har insikten vuxit att bankerna, för en given valutatransaktion, i allmänhet är exponerade för "herstatt-risk" under betydligt längre tid än man tidigare insett. Annorlunda uttryckt handlar det om längre tid än vad som betingas av rena tidszonseffekter. Därmed styrs riskexponeringen också till stor del av faktorer som bankerna kan påverka själva.[2]

G 10-rapporten

"Herstatt-risken" är idag det största enskilda latenta hotet mot stabiliteten i det globala finansiella systemet.

Det har i drygt tjugo år stått klart att tidsglappen mellan betalning och leverans av olika valutor utgör en av de viktigaste riskfaktorerna för det internationella finansiella systemet. I ljuset av de mycket stora belopp som numera utväxlas och den relativt långa tid som avvecklingsprocessen i praktiken visat sig ta, gör att det knappast råder någon tvekan om att "herstatt-risken" idag

[2] Detta visades i rapporten "Reducing Foreign Exchange Settlement Risk", utarbetad av The New York Foreign Exchange Committee och publicerad i oktober 1994.

Det skall dock observeras att risken, i termer av *sannolikheten* för en störning, inte nödvändigtvis har ökat över tiden. Huruvida sannolikheten har förändrats i någon riktning är ytterst vanskligt att bedöma; det intressanta i det här sammanhanget är att banksystemets *exponering* för denna risk tveklöst är både stor och växande.

är det största enskilda latenta hotet mot stabiliteten i det globala finansiella systemet.

Inom ramen för den betalningssystemkommitte som bildades 1989 av centralbankerna i G 10-länderna[3] har dessa frågor analyserats ur olika aspekter under de senaste åren. Sommaren 1994 tillsattes en arbetsgrupp med uppgift att definiera risken och dess beståndsdelar, kartlägga hur bankerna idag hanterar avvecklingen av valutaaffärer och de risker den är förknippad med, samt föreslå åtgärder för hur riskerna bättre ska kunna hanteras och reduceras. G 10-ländernas centralbankschefer har ställt sig bakom gruppens analys och åtgärdsförslag, som publicerades i form av en rapport den 27 mars 1996.[4]

Hur ska risken definieras?

För att fånga den faktiska kreditrisk aktörerna tar i en valutaaffär måste man enligt rapporten utgå från den tidpunkt vid vilken banken sänder i väg sin betalningsorder till sin korrespondentbank, *utan möjlighet att ensidigt återkalla den*, intill dess att man fått *bekräftat* att den köpta valutan slutgiltigt levererats. Därmed blir bankernas interna rutiner, korrespondentbanksarrangemang etc., jämsides med de nationella interbanksystemens öppettider och avvecklingstidpunkter de faktorer som bestämmer riskexponeringen. Avvecklingscykeln och därmed risken kan delas upp i olika faser (se figur 1).

Utifrån denna figur defineras den *maximala* exponeringen som de belopp som befinner sig i status I+U+F, och den *minimala* exponeringen som summan av I+F. Med denna ansats kan man följa en valutatransaktion genom de olika stadierna från avslut till bekräftad leverans. Summerar man värdet av de olika transaktionerna, som befinner sig i dessa olika stadier, kan man få en samlad bild av exponeringen, utifrån den ena eller bägge definitionerna, beräknad för varje enskild bank vid varje given tidpunkt. De indata som behövs, förutom data om köp och försäljning, är de tre klockslag (se figur 1) man har att arbeta utifrån för varje enskild valuta.[5]

[3] "Committe on Payment and Settlement Systems" (CPSS). G 10 (Group of Ten) består av Belgien, Frankrike, Holland, Italien, Japan, Kanada, Schweiz, Storbritannien, Sverige, Tyskland och USA.

[4] "Settlement Risk in Foreign Exchange Transactions" publicerad av BIS (Bank for International Settlements), Basel 1996.

[5] Metodiken beskrivs utförligt i rapporten.

Figur 1. Avvecklingscykelns olika faser

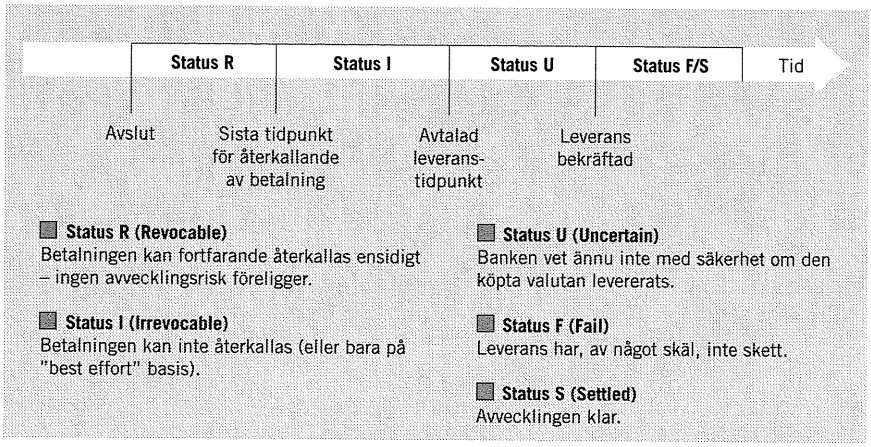

Rapportens slutsatser

Rapporten bygger sina slutsatser på intervjuer med ett åttiotal banker i de olika G 10-länderna. De slutsatser man dragit utifrån detta material och från egen analys är i första hand följande:

- Riskexponeringen är betydligt längre (ofta två till tre dagar, ibland ännu längre) och därmed större än vad man vanligen föreställt sig. Risken är således mer än ett tidzonsproblem och mer än ett "intradagsproblem".
- Det handlar om genuina och oftast omfattande kreditexponeringar. Dessa exponeringar observeras dock sällan på ett korrekt sätt, än mindre hanteras de på det sätt som vore befogat med hänsyn till deras storlek. Det förefaller vara regel snarare än undantag att exponeringen överskrider värdet av bankens totala egna kapital. Ibland svarar enbart exponeringen mot den största motparten mot värden i nämnda storleksordning.
- Bilden skiljer sig, av naturliga skäl, från en bank till en annan beroende på hur aktiv banken är på valutamarknaden, hur handeln fördelas mellan olika valutor och valutakombinationer, hur arrangemangen ser ut med korrespondentbankerna, hur den nationella lagstiftningen ser ut och hur de nationella betalningssystemen är utformade. Trots detta är de grundläggande dragen i hög grad desamma för praktiskt taget alla banker – inklusive de svenska.
- Exponeringarna kan reduceras till godtagbara nivåer genom bankernas egna åtgärder, enskilt och kollektivt. Rapporten konstaterar också att en sådan utveckling är på väg. Framför allt de större internationella bankerna arbetar idag aktivt, i olika konstellationer, med dessa frågor.

- Centralbankerna ska, enskilt och kollektivt, på olika sätt underlätta en snabb förbättring av bankernas riskhantering på detta område. Detta ska ske genom information, genom att vara diskussionpartner vid utformning av nettningssystem etc. Dessutom ska centralbankerna vid behov ta initiativ till reformerad lagstiftning, om nödvändigt justera öppettider i centralbankernas betalningssystem etc. Sist men inte minst ska centralbankerna nära följa den fortsatta utvecklingen och utveckla "benchmarks" för att mäta och värdera framstegen.

Vägar att reducera riskexponeringen

Exponeringen kan hanteras och reduceras dels genom åtgärder som minskar tidsspannet mellan betalning och leverans, dels med åtgärder som reducerar de utestående beloppen.

Den första åtgärd som måste göras om man ska komma till tals med "herstatt-risken" är att definiera, mäta och följa de exponeringar man har. Här tillhandahåller den nyligen publicerade rapporten en principmodell. Nästa steg är att hantera och reducera exponeringarna. Detta kan ske längs två huvudlinjer: dels genom åtgärder som *minskar tidspannet* mellan betalning och leverans, dels med åtgärder som *reducerar de utestående beloppen*. I det första fallet kan det handla om förändrade interna rutiner och korrespondentbanksarrangemang (se figur 2), i det andra fallet om användande av settlementlimiter, utnyttjande av bilaterala eller multilaterala nettningsfaciliteter (se figur 3). I synnerhet multilaterala system, som har den största potentialen för att reducera exponeringen, måste dock ha tillräcklig legal, teknisk och finansiell stabilitet om en verklig riskreduktion ska uppnås. För närvarande finns, sedan drygt ett halvår tillbaka, det Londonbaserade ECHO-systemet i drift. Före driftstarten granskades systemet ingående av Bank of England och andra centralbanker med utgångspunkt från de s.k. Lamfalussy-kriterierna. Ett liknande system – Multinet – är just nu föremål för en motsvarande granskning. Det bör också nämnas att en grupp större internationalla banker inom ramen för den s.k. G 20-gruppen (Group of Twenty) för närvarande arbetar på olika lösningar i syfte att åstadkomma en avvecklingsmekanism som kan möjliggöra s.k. PVC ("Payment versus Payment"), dvs. en eliminering av "herstatt-risken".

"Herstatt-risken" är en kreditrisk och ska hanteras som en sådan, och den kan och bör hanteras av bankerna själva. Centralbankernas uppgift är att stödja och underlätta en sådan utveckling.

Figur 2. Kortare avvecklingscykel – minskad riskexponering

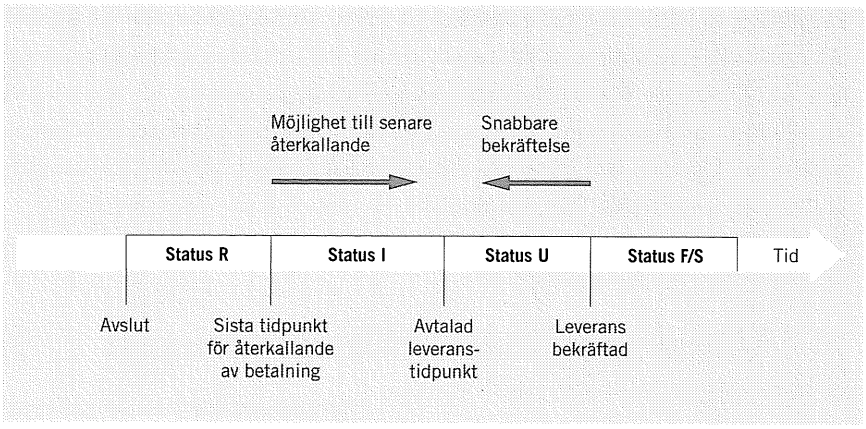

Figur 3. Minskade utestående belopp – minskad riskexponering

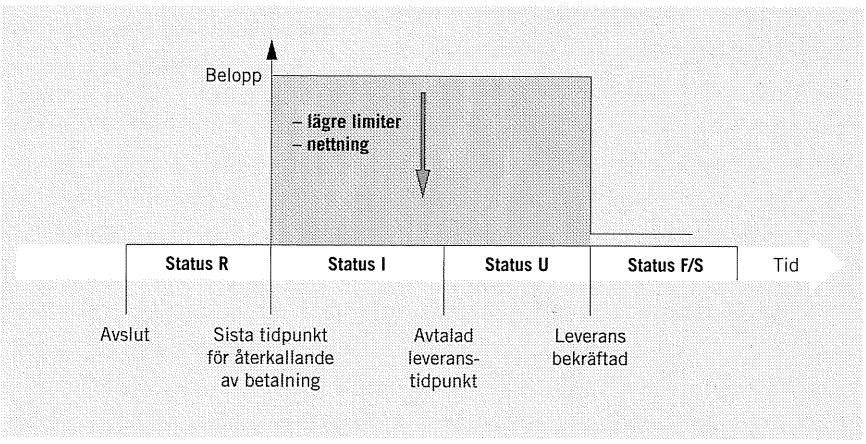

Vad bör göras?

Grundfilosofin i rapporten kan sammanfattas i två punkter:

För det första: "herstatt-risken" är en kreditrisk bland andra kreditrisker och ska följas, limiteras och i övrigt hanteras som en sådan. Problemet är att detta inte sker idag. Därför är det angeläget att ändra på detta.

För det andra: bankerna kan genomföra detta med egna och gemensamma åtgärder. Centralbanker och tillsynsmyndigheter kan och bör stödja processen men behöver inte och ska inte ta över den. De initiativ som kommit fram under senare år i form av nettningssystem och mekanismer för koordinerad eller samtidig avveckling av olika valutor, som ECHO, Multinet, FXnet, G 20 m.fl., visar att marknadsbaserade lösningar är en framkomlig väg. Den tidigare förhärskande,

men sällan klart uttalade, uppfattningen både bland banker och centralbanker att dessa problem bara kunde lösas genom centralbanksåtgärder gäller inte längre.